

УДК 373.2.015.31:172.15

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/28.208595>**Тетяна ЖУРАВКО,**

orcid.org/0000-0003-0717-900X

викладач-стажист кафедри психології

та педагогіки розвитку дитини

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

(Умань, Черкаська область, Україна) tanazuravko1996@gmail.com

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито теоретичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми, доведено актуальність її, яка окреслена в змісті Базового компонента дошкільної освіти. Патріотизм як почуття особливої любові до Батьківщини є ознакою духовності. Патріотизм як любов до свого народу, нації, Батьківщини є рисою внутрішньої свободи добровільного самовизначення особистості; означає духовну зрілість, усвідомлення безперечної цінності своєї країни. Основним завданням патріотичного виховання є формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення. Саме старший дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і належить почуття патріотизму. У цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в насколишньому світі. Питання виховання громадянина в сучасному українському суспільстві є актуальним, оскільки зумовлюється потребою розвитку та функціонування держави на засадах демократії, гуманізму, соціальної справедливості, що мають забезпечити всім громадянам рівні права для розвитку й використання їхніх потенціальних можливостей і здібностей. У період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості і само-свідомості (дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватися у своїй поведінці моральними нормами). Зокрема, цей час є найсприятливішим для формування в неї першооснов національної самосвідомості (етнізація), які включають усвідомлення своєї приналежності до нації, пробудження любові та поваги до національної мови, традицій, символіки, зародження фундаментальних рис національного характеру. Формування патріотичної свідомості молодого покоління може бути успішним лише тоді, коли воно стане справою цілих педагогічних колективів, усіх освітян України.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, національне виховання, громадянська свідомість, гуманні почуття.

Tetiana ZHURAVKO,

orcid.org/0000-0003-0717-900X

Trainee Teacher at the Department of Psychology

and Psychology of Child Development

of Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University

(Uman, Cherkasy region, Ukraine) tanazuravko1996@gmail.com

THE PATRIOTIC EDUCATION OF OLDER CHILDREN: THEORETICAL ASPECTS

The theoretical foundations of patriotic upbringing of older preschool children are revealed in the article. The analysis of psychological and pedagogical literature on the identified problem is carried out, its relevance, which is outlined in the content of the Basic component of preschool education, is proved. Patriotism as a feeling of special love for the Motherland is a sign of spirituality. Patriotism as a love for one's people, nation, homeland is a feature of the inner freedom of voluntary self-determination of the individual; signifies spiritual maturity, an awareness of the indisputable value of one's country. The main task of patriotic education is the formation of patriotism, and at the present stage of the establishment of Ukrainian statehood this problem is of particular importance. It is the senior preschool age, as a period of becoming a person, that has potentials for the formation of higher moral feelings, which include feelings of patriotism. During this period, the formation of cultural and value orientations of the spiritual and ethical basis of the child's personality, the development of his emotions, feelings, thinking, mechanisms of social adaptation in society, begins the process of national-cultural self-identification, awareness of himself in the surrounding world. The issue of upbringing of a citizen in modern Ukrainian society is urgent because it is conditioned by the need for the development and functioning of the state on the basis of democracy, humanism, social justice, which should provide all citizens with equal rights

for the development and use of their potential capabilities and capabilities. In the period of preschool childhood, the foundations of consciousness and self-consciousness are laid (the child realizes social values, begins to be guided in his behavior by moral norms). In particular, this time is the most favorable for the formation of the basic principles of national consciousness (ethnicization), which include awareness of their belonging to the nation, awakening of love and respect for the national language, traditions, symbolism, the emergence of fundamental features of national character. Formation of the patriotic consciousness of the young generation can be successful only when it becomes the work of whole pedagogical collectives, all educators of Ukraine.

Key words: *older children, national education, civic consciousness, humane feelings.*

Постановка проблеми. Утвердження суверенної, правової держави, інтегрування України до світового співтовариства актуалізує необхідність переосмислити зміст виховання юного покоління. Оскільки дошкільне дитинство є періодом первинного фактичного становлення особистості, сьогодні як ніколи важливо приділити особливу увагу вихованню в дітей моральної культури взагалі й основ патріотизму зокрема. Міць держави, її добробут і прогресивний розвиток значною мірою залежать від того, чи прищеплено людині з перших років її життя такі риси, як самостійність, дисциплінованість, уміння орієнтуватися у своїх правах і обов'язках, миролюбність, здатність відповідати за свої вчинки та їхні наслідки, небайдуже ставлення до того, що відбувається навколо. На це орієнтує Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (Базовий компонент дошкільної освіти, 2012: 1–5).

Значення проблеми громадянського виховання в нашому суспільстві актуалізується у зв'язку з потребою здійснювати державотворення в Україні на засадах демократії та гуманізму.

Аналіз досліджень. Теоретичні проблеми патріотичного виховання у зв'язку з національним і громадянським вихованням дошкільнят внесли сучасні українські (А. Богуш, О. Кононко, Т. Поніманська, Т. Піроженко, Л. Калуська, К. Крутий, П. Матвієнко, О. Проскура, В. Якубенко) та російські (Р. Жуковська, Н. Виноградова, О. Радіна, Т. Антонова, Т. Зубова, О. Арнаутова, С. Козлова, О. Князева, С. Шукшина, О. Артамонова) педагоги.

У дошкільному віці починає формуватися почуття патріотизму: любов та приязне ставлення до Батьківщини, відкритість їй, відповідальність за неї, бажання трудитися на її благо, берегти та примножувати багатства.

Мета статті – розкрити теоретичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Суспільна активність, громадянська позиція формуються змалечку, і не слід нам боятися заідеологізованості, як не боятися цього в багатьох розвинутих

країнах, прищеплюючи дітям упевненість у тому, що вони живуть у найкращій країні світу, навчаючи їх шанувати закони своєї держави.

В. Сухомлинський підкреслював, що задовго до повноліття наша дитина має жити громадянськими думками й сприйманнями. Справжнє громадянське виховання, на думку педагога, у процесі навчання починається там, де думка надихає, пробуджує й утверджує прагнення до морального ідеалу. Педагогічна спадщина Василя Олександровича має велике значення у вирішенні цієї проблеми, тому нам необхідно безпосередньо звертатися до праць В. Сухомлинського, розглядати засоби громадянського виховання дітей, які він використовував у своїй роботі (Сухомлинський, 1976: 50).

Національно-патріотичне виховання дітей – дуже складний за своїм характером процес, який потребує озброєння педагогів дошкільної освіти відповідним методичним інструментарієм і усвідомлення ними потреби та важливості такої роботи саме з дітьми середнього та старшого дошкільного віку. Патріотичне виховання створює певні передумови громадянської поведінки. Любов до Вітчизни починається з любові до своєї Малої Батьківщини – місця, де людина народилася.

Розуміємо, що проблема патріотичного виховання дітей набуває все більшого значення в сучасний період. Адже ми живемо у досить складний і водночас дуже цікавий час: ламаються застарілі стереотипи, стрімко оновлюється суспільство. Дедалі частіше звертаємося до витоків нашої духовності і із жалем переконаємося, що багато втрачено, забуто, загублено.

Передусім зазначимо, що сучасні вчені І. Бех і К. Чорна розглядають патріотизм як суспільну й індивідуальну цінність, компонент структури особистості. Сутність цього поняття вони тлумачать так: «<...> це любов до Батьківщини, українського народу, турбота про його та своє благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її» (Бех, Чорна, 2014: 11–25).

Говорячи про громадянське, патріотичне виховання, не можна, звичайно, обминути і мовне питання. Повага до рідної мови має формуватися в дитини змалечку. У закладах дошкільної освіти, де мові надають належне значення, вихованці за роки перебування досягають прекрасних результатів.

Через мову вихователь передає своє ставлення, спонукає до спілкування, емоційного відгуку на свої дії. Лагідне звертання, теплі й добрі слова, звернені не лише до дитини, а й до дорослих у присутності малюка сприятимуть позитивному сприйняттю думки, яку хоче передати мовець. Тепло мови вивільняє тепло серця. І цим теплом зігрівається спілкування. Зміст спілкування, спрямований на моральний розвиток дитини, визначається дорослими, можливості його безмежні.

У XIX ст. глибоке психолого-педагогічне обґрунтування ролі рідної мови в емоційному й інтелектуальному розвитку новонародженої дитини дав у низці творів видатний педагог К. Ушинський, мати якого була україankoю. «Засвоюючи рідну мову легко й без великих зусиль, кожне нове покоління засвоює в той же час плоди думок і почуттів тисяч поколінь, що передували йому й давно вже зотіли в рідній землі або жили, можливо, не на берегах Рейну і Дніпра, а десь біля підніжжя Гімалаїв. Усе, що бачили, усе, чого зазнали, усе, що пережили та передумали ці незліченні покоління предків, передається легко й без великих зусиль дитині, тільки-но вона розплющує очі на світ Божий, і дитина, вивчившись рідної мови, вступає вже в життя з безмежними силами. Не тільки умовних звуків вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, а п'є духовне життя й силу з рідних грудей рідного слова», – уважав славнозвісний педагог.

Головною складовою частиною патріотичного виховання є формування в дітей любові до рідної країни, що здійснюється насамперед сім'єю, соціумом, через передавання певних культурних традицій, звичаїв, обрядів, вірувань та ін. До основних завдань патріотичного виховання належать: формування любові до рідного краю, формування духовно-моральних взаємин, формування любові до культурного спадку свого народу, виховання любові, поваги до своїх національних особливостей, почуття власної гідності як представників свого народу, толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей (Поніманська, 2008: 7).

Засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не закладені в генах, це не природна якість, а соціальна, і тому не успадко-

вується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів діяльності з молодим поколінням.

Виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Зокрема, йдеться про: повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції, законів України; досконале знання державної мови.

Звичайно, у повному обсязі ці якості ще не можуть бути сформованими в дитини дошкільного віку. Проте створити фундамент, на основі якого можна буде вже зводити «будівлю» майбутнього громадянина-патріота, не лише можливо, а й потрібно, особливо якщо врахувати всі переваги, що створює дошкільний вік для результативного виховного процесу.

До основних завдань патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей і обдаровань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури (Богущ, 2002: 45–50).

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'я, батьківський дім, рідне місто, село), яке вони бачать щодня, уважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним із ними. Велике значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-

позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Для того, щоб визначити специфіку процесу формування в дітей любові до Вітчизни, необхідно визначитися у природі самого патріотичного почуття, його структури, змісті, а також простежити його народження, джерела (на основі яких почуттів воно формується або, точніше, без якої емоційно-пізнавальної основи не може з'явитися це складне інтегральне почуття).

Така постановка питання націлює на розуміння тієї істини, що патріотами не стають у зрілому віці. Почуття любові до батьківщини, поваги до свого народу, його історії, усвідомлення себе часткою великої і давньої нації мають формуватися з раннього дитинства

Висновки. Дошкільний вік найважливіший період становлення особистості, коли закладаються передумови патріотичних якостей, розвиваються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру. Базовим етапом формування в дітей любові до Батьківщини є накопичення ними соціального досвіду життя, засвоєння прийнятих у ньому норм поведінки, взаємин, залучення до світу його культури.

Отже, виховання патріотичних почуттів має бути серцевиною освітнього процесу для формування в дітей високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, готовності служити їй, стати на її захист, визнання пріоритету суспільних і держаних інтересів над особистими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. Спецвипуск. С. 1–5.
2. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Методист*. 2014. № 11 (35). С. 11–25.
3. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Вища шк., 2002. 408 с.
4. Поніманська Т. Виховання людяності: програмні вимоги. *Дошкільне виховання*. 2008. № 5. С. 7.
5. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори* : у 5-ти т. / В. Сухомлинський. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. С. 167.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu*. 2012. Specvypusk. P. 1–29 [in Ukrainian].
2. Beh, I., Chorna, K. Programa ukrai'ns'kogo patriotychnogo vyhovannja ditej ta uchnivs'koi' molodi [The program of Ukrainian patriotic education of children and young]. *Metodyst*. 2014. № 11 (35). P. 11–25 [in Ukrainian].
3. Bogush, A. Ukrai'ns'ke narodoznavstvo v doshkil'nomu zakladi : navch. posib. dlja stud. vyshh. ped. navch. zakl [Ukrainian studies in pre-school institution : textbook. guidances. for Stud. visch. EDR : textbook. spells.]. 2-e vyd., pererob. i dop. Kyiv : Vyshha shk., 2002. P. 408 [in Ukrainian].
4. Ponymanskaya T. Vykhovannia liudianosti: prohranni vymohy [Education of humanity: program requirements]. *Preschool education*. 2008. № 5. P. 7 [in Ukrainian].
5. Suhomlyns'kyj, V. Jak vyhovaty spravzhnju ljudydu [How to bring up a real person]. *Vybr. tv.* : v 5 t. Kyiv : Rad. shk., 1976. T. 2. P. 167 [in Ukrainian].